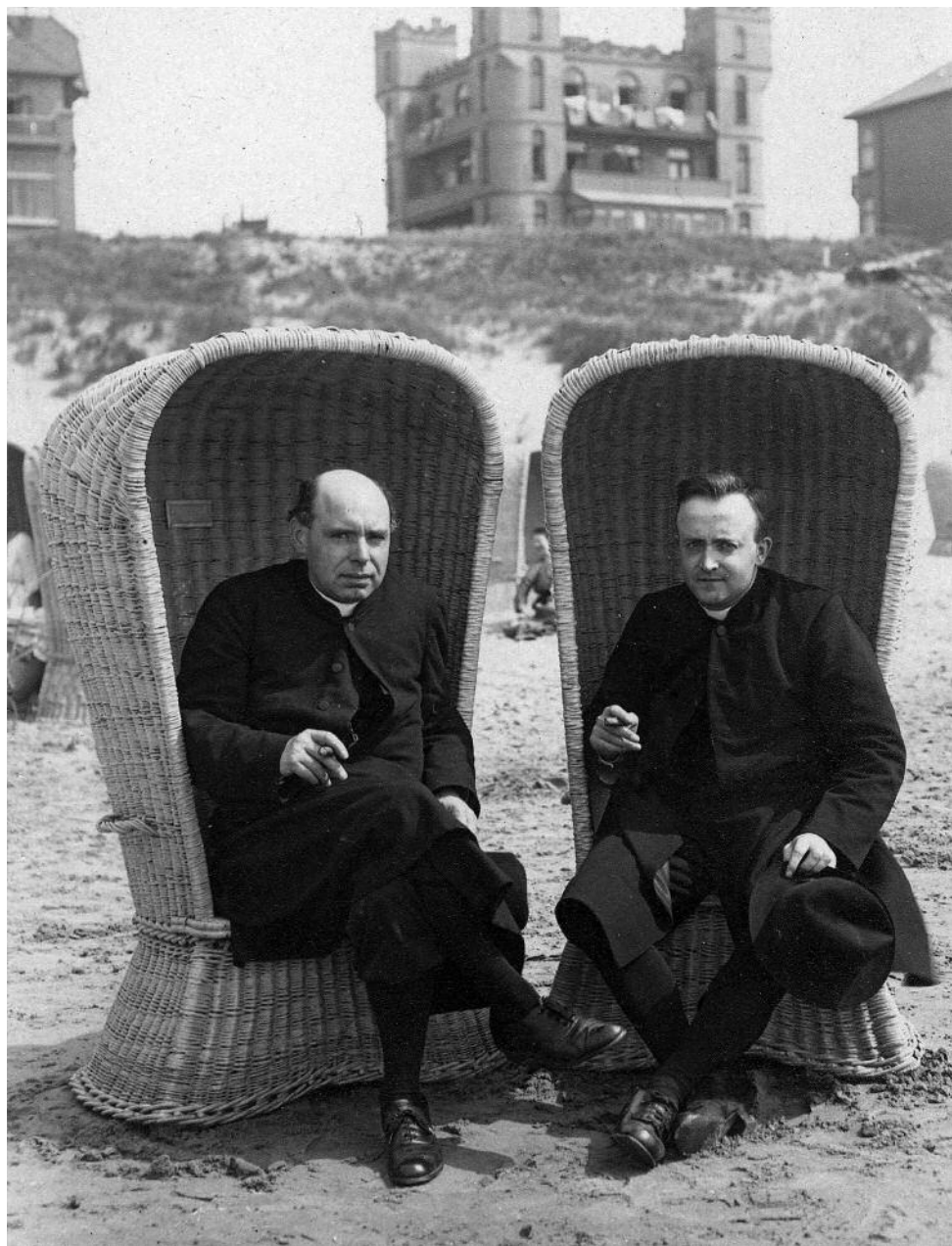

De Blauwdotter

Ledenblad van het Genootschap "Oud Noordwijk" Lente 2014 NR.169

Genootschap "Oud Noordwijk"

Jan Kroonsplein 4
 2202 JC Noordwijk
 Tel: 071- 3617884
 e-mail: algemeen@g-o-n.nl
 www.g-o-n.nl
 www.museumnoordwijk.nl
 www.streekmuseumveldzicht.nl

Ereleden Genootschap "Oud Noordwijk"

K. Kok †	B. Koemans
A. Weelen †	W. Baalbergen
L. v.d. Bent †	Sjaan van Kekerem-
A. van Duijn †	Brouwer
J. v. Kan	Eli van Kekerem

Bestuur Genootschap "Oud Noordwijk"

Voorzitter:	Leon Guijt	071-3620751	voorzitter@g-o-n.nl
Aspirant-lid:	Leo Meiland	06 19122477	info@g-o-n.nl
Penningmeester:	Leo Schaap	06 53626663	penningmeester@g-o-n.nl
Secretaris:	Vacant		secretaris@g-o-n.nl
Lid:	Jan Hoogveen	06 53554722	alkajan@casema.nl

Conservator en Contact vrijwilligers: conservator@g-o-n.nl

Lidmaatschap G.O.N. 2014: Rabobanknummer: NL34 RABO 0101 3515 42

15,00 euro per jaar - 17,50 euro per jaar buiten Noordwijk
 20,00 euro per jaar buiten Nederland

Over schenkingen, erfenissen en legaten:

Heeft u wel eens overwogen om ons Genootschap "Oud Noordwijk" geld of goederen te schenken, of ons in uw testament op te nemen? De fiscus heeft ons volledige vrijstelling van successie- en schenkingsrechten verleend. Schenkingen kunt u fiscaal aftrekken onder bepaalde voorwaarden. Neem hierover contact op met onze penningmeester Leo Schaap: Tel. 06 53626663 of per e-mail penningmeester@g-o-n.nl. Kijk ook op onze website www.museumnoordwijk.nl. Indien u overweegt ons in uw testament op te nemen kunt u voor een kort oriënterend gesprek met een notaris of het stellen van algemene vragen gratis terecht bij: Notariskantoor Noordwijk, telefoon 071-3640100 of e-mail info@noordwijknotarissen.nl.

Openingstijden Museum Noordwijk

Vanaf 4 april t/m 14 september 2014
 Dinsdag t/m zaterdag van 11.00 tot 17.00 uur
 Zondags van 14.00 tot 17.00 uur

Openingstijden Streekmuseum Veldzicht

Vanaf 5 april t/m 5 oktober 2014
 Zaterdag van 11.00 - 14.00 uur
 Zondag van 14.00 - 17.00 uur

C O L O F O N

De Blauwdotter

is een uitgave van het
Genootschap "Oud Noordwijk"

Eindredacteur

Peter Mulder

Redactie

Willem Baalbergen

Gerard de Lange

Presentatie

Tekstcorrectie: Vacant

Beeld: Arie Barnhoorn

Vormgeving: Paul Berkhout

Voor een reactie:

Jan Kroonsplein 4

2202 JC Noordwijk

e-mail naar:

redactie.blauwdotter@g-o-n.nl

**GENOOTSCHAP
"OUD NOORDWIJK"**

Het copyright op alle artikelen in
dit blad berust bij het G.O.N.
Niets uit deze uitgave mag geheel
of gedeeltelijk worden
overgenomen of vermenigvuldigd,
in welke vorm dan ook, dan na
voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever.

SSN:1381-1592

*Twee pastoors van
het Klein Seminarie
hofstede "Schoonoord"
te Voorhout*

Wie weet wat hier gebeurt en waar dit is?

Regelmatig komen er nieuwe foto's in ons museum binnen.
De meeste hiervan kunnen we dadelijk herkennen, maar er
zijn er soms bij, die ons voor raadsel zetten.

We vermoeden, dat het hier bij om de aanleg van de Quarlus
van Uffordstraat omstreeks de twintiger jaren. De foto is
genomen door H.C. Admiraal te Noordwijk aan Zee.

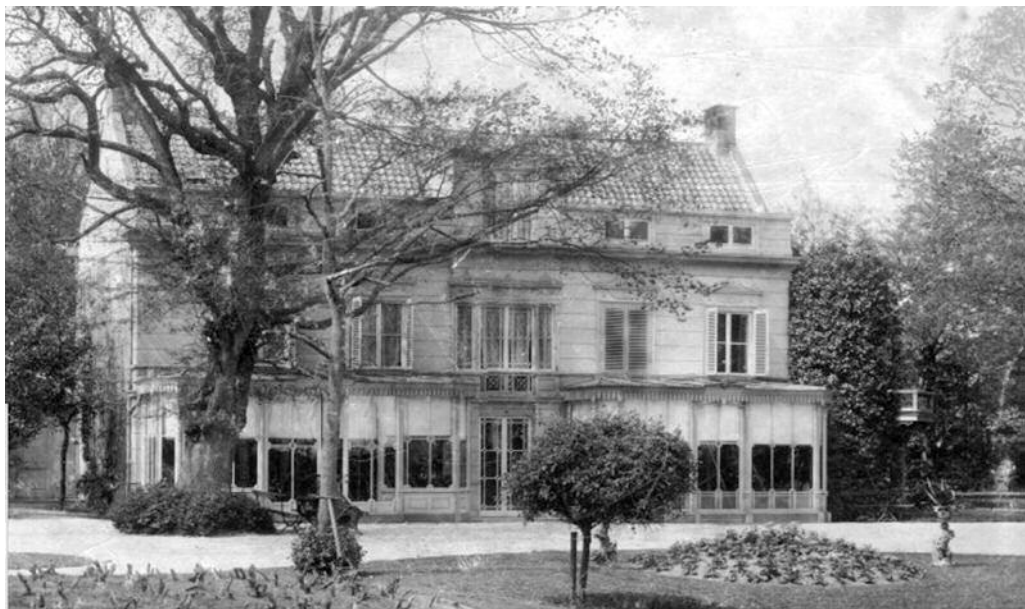
Als u iets meer over deze foto's kunt vertellen, laat het dan via
de redactie aan ons weten. We zijn er heel benieuwd naar.

De Fotogroep van het Museum Noordwijk

AMBASSADEUR VAN NOORDWIJK

Peter Mulder

Dr. J.C.A. Everwijn in handel en diplomatie

Janus Dousa moet hier nog gewoond hebben, althans op het *landgoed* Calorama, want het huis zelf is van latere datum. Het dateert waarschijnlijk uit de tijd dat het in 1848 werd aangekocht door Jan Everwijn, koopman en herborist, aldus Ton Meijer, auteur van het onvolprezen Straatnamenboek van Noordwijk. Volgens dezelfde auteur was 'Calorama' de geboorteplaats van vele nieuwe kruiden- en bloembollensoorten, waaronder: venkel, gezegende distel, doornappel, valeriaan, kruisemunt, salie, rozemarijn, ereprijs, wijnruit, hertshooi, toorts, anjelier en kamille.

Maar Calorama was ook de geboorteplaats van dr. Jan Charles August Everwijn (1873-1939), de zoon van de oude Jan, en deze zoon maakte een

bliksemcarrière in de grote wereld buiten Noordwijk. Hij werd directeur van de machtige Nederlandsche Handelsmaatschappij, de voorloper van de ABN-Bank. In die hoedanigheid ontwikkelde hij zich snel in de internationale handelsbetrekkingen, waarmee hij al even snel in de diplomatie terecht zou komen. Zo vervulde hij bijvoorbeeld een belangrijke rol op de Jaarvergadering van de Internationale Kamer van Koophandel in Londen, begin jaren twintig, en was hij één van de architecten van de reusachtige Nederlandse lening van 300 miljoen gulden aan het door de oorlog uitgewoonde Duitsland. Dit alles had hem intussen een bijzondere positie gegeven op het ministerie van Landbouw, Industrie en Handel en toen de post van Nederlands ambassadeur in Washington vrijkwam, werd hij vrijwel onmiddellijk genomineerd, niet in de laatste plaats omdat de Nederlandse handelsgeest in Amerika grote perspectieven zag.

In de Verenigde Staten

Op 17 september 1921 kwam Everwijn aan in de Verenigde Staten, waar een verslaggever van de New York Times hem al bij de loopplank stond op te wachten voor een groot interview dat op 25 september in de krant verscheen. Naast de gebruikelijke beleefdheden die een groot talent

voor diplomatie verried, maakte Everwijn van de gelegenheid gebruik om ook anderhalf (Noordwijks) stokpaard te berijden. De passage is scherp van toon en laat ook een zekere persoonlijke betrokkenheid horen. Ik citeer hem:

“Als speciale Nederlandse producten noem ik bloembollen en planten. Wat betreft de bloembollen begrijp ik dat er een voorstel ligt om de invoerbelasting daarop zodanig te verhogen, dat er straks van enige import bijna niks meer overblijft. Ik begrijp ook dat er in de Vzerenigde staten een zeer strenge inspectie is door de plantenziektekundige dienst en dat er ook tal van praktische belemmeringen zijn op de invoer van planten en heesters. Ik begrijp best dat u uw land wilt behoeden

Dutch Minister Wants Recall.

Copyright, 1922, by The New York Times Company.
Special Cable to THE NEW YORK TIMES.

THE HAGUE, July 10:—According to the Dutch press, Dr. J. C. A. Everwijn, Dutch Minister at Washington, has asked to be recalled for reasons of a personal nature.

The New York Times

Published: July 11, 1922

Copyright © The New York Times

voor allerlei plantenziekten. Ook wij in Nederland hebben een strenge planten-ziektekundige dienst. Maar in uw publicaties lees ik dat voor de invoer van planten veiligheidsgaranties niet voldoende zijn, maar dat plantgoed alleen mag worden ingevoerd als dat uiteindelijk leidt tot een eigen tuinbouw, die invoer van buiten overbodig maakt.”

Dan betoogt Everwijn op vrij scherpe wijze dat dit soort overwegingen helemaal niet tot de bevoegdheid van de plantenziektkundige dienst behoort. Dat dit je reinste handelspolitiek is en dat hij er aan gaat werken om dit soort van handelsbelemmeringen weg te nemen.

Everwijn betoonde zich in deze passage eerder een Ware Ambassadeur van Noordwijk en de rest van de Bollenstreek dan een Gezant van het Koninkrijk. Het gedrag van de Amerikanen op het plantenziektkundige vlak is bijna 100 jaar na dato trouwens nog steeds wat verkrampt: Amerikaanse inspecteurs schromen nog steeds niet om af te reizen naar de erven van goedwillende bollenexporteurs om daar hoogstpersoonlijk monsters te nemen van de al ingepakte producten.

Everwijn heeft in het interview ook nog een kleine uitsmijter die iets van zijn persoonlijke achtergrond laat zien: *“Ik heb zelf de nodige ervaring met planten- en bloembollenteelt en ik begrijp dan ook niet hoe je mooie parken en tuinen kunt aanleggen zonder onze planten en bloembollen.”* Hij moet bij die woorden de bollenvelden en kruidentuinen van Noordwijk haarscherp voor ogen hebben gehad.

Terug naar Noordwijk

Everwijn zal ongetwijfeld mooie bijdragen hebben geleverd aan de Nederlands-Amerikaanse samenwerking, maar zijn inspanningen waren van korte duur: op 11 juli

1922 verscheen een bericht in de New York Times dat dr. J.C.A. Everwijn om persoonlijke redenen afstand wilde doen van zijn gezantschap, minder dan een jaar na zijn aankomst in Amerika.

Welke de ‘persoonlijke’ redenen waren valt niet meer na te gaan. Feit is dat Everwijn terug zou keren naar Nederland, naar het oude familielandgoed ‘Calorama’ in Noordwijk om precies te zijn. Daar zou hij zich wat intensiever gaan bemoeien met het uitbaten van het oude bollen- en kruidenbedrijf, dat zijn vader indertijd van ene Pieter Groeneveld had gekocht. In alle tussentijd had hij de leiding over het bedrijf toevertrouwd aan zijn baas-knecht Dirk Lindhout. Allengs zouden de Lindhouten het bedrijf in zijn geheel overnemen en verder exploiteren onder de naam “Groeneveld en Lindhout.” Everwijn zelf maakte zich in verschillende functies nog verdienstelijk voor de samenleving, onder meer als oprichter en bestuurder van de Noordwijksche Golfclub. Hij stierf in 1939 en werd begraven op de Algemene Begraafplaats aan de Oude Zeeweg. Zijn naam leeft terecht nog voort in Noordwijk, in de benaming Everwijnpark, een verzameling van kleine, maar luxe straatjes tegenover het oude Calorama.

ROUWGEBRUIKEN

Tekst: Sjaan van Kekeran-Brouwer
Foto : Eli van Kekeran

In deze tijd zijn er in ons dorp en omstreken geen uiterlijke kenmerken van rouw overgebleven als iemand gestorven is. Hoogstens draagt men zwarte kleding tijdens een begrafenis, hangt de vlag halfstok of maakt men een rouwtafeltje met portret van een overleden familielid, vriend, leerling of collega.

foto 1: links vrouw in halve rouw, rechts hele rouw

Vroeger was dat heel anders, zo'n 50 tot 100 jaar geleden. Per streek waren er specifieke en verschillende gebruiken. In het algemeen waren in Noordwijk de rouwtijden gelijk aan die van Katwijk. Alhoewel er per familie verschillen waren. Zo had je zware (of hele) rouw en lichte (of halve) rouw.

De rouw werd aanvankelijk aangezegd door een begrafenisdienaar. Hij ging naar de burens, bekenden en familie. Deze droeg in de 19e eeuw een steek met zwarte gazen sluier, zwarte kousen,

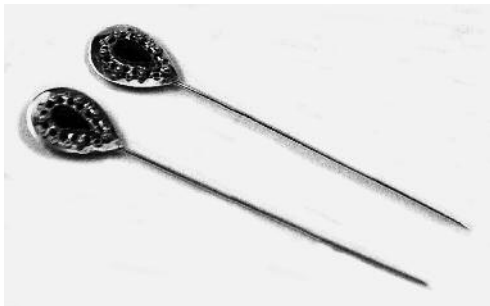
kniebroek en gespen op de schoenen. In de 20e eeuw had de begrafenisdienaar een zwart pak met slipjas aan en hoge hoed op.

De hele familie, verspreid door het dorp, en de naaste burens hingen witte lakens voor de ramen. In het sterfhuys werden de spiegels omgekeerd of afgedekt en de klok stil gezet op de tijd van overlijden. Dit gebeurde tot en met de dag van de begrafenis. Voor ouders, kinderen, broers en zusters rouwde men 6 jaar, waarvan 3 jaar zwaar (hele rouw) en 3 jaar licht (halve rouw).

In de eerste 3 jaar droeg men zwarte doffekleding met ebbenhouten sieraden. De schoudermantel was zwart met een witte wollen voering. In de laatste 3 jaar werd de kleding grijs of zwart met witte motieffjes. Hierbij werden zilveren sieraden gedragen met zwarte git. Vooral oudere vrouwen bleven hun leven lang in de rouw omdat ze van de ene in de andere rouw vielen.

De mate van rouw kwam bij de vrouwen in klederdracht ook tot uitdrukking in de soort stof van de hoofdbedekking. Uit de rouw droegen ze gekloste kanten mopmutsen en dito lange kappen. In de zware rouw werden dat mopmutsen van dikke batist, zonder hoofdijs, en in de lichte rouw van tule, met hoofdijs.

Bij de lange tulen kappen werden bij zware rouw de zijnaalden weggelaten. Het hoofdijs bleef men dragen. Aan de boeken kwamen boekbellen van ebbenhout of hoorn en de mutsspelden waren van zilver met git of zilver met haarversiering van de overledene. Dat speciaal geprepareerde haar gebruikte men ook om herinnerings- of memorie-schilderijtjes te maken met zwarte lijst. Ook werd het verwerkt in medaillons, broches, ringen enz.

Vissers droegen, ten teken van rouw, een zwart rozetje aan de linkerkant van de visserspet, ter hoogte van het knoepje bij de klep.

De burgerman en soms de visser droegen later of een zwarte band om de arm of een ruitdrop op de mouw genaaid. Hoge hoeden kregen i.p.v. een glanzend lint een doffe strook stof. Bovendien gingen de gouden tussenstukjes van de horlogeketting eraf en werden wel of niet vervangen door zilveren. In de rouw droegen vissers ook een zwarte braamsteektrui (i.p.v. blauw). De gouden oorringen werden vervangen door zilveren.

Jongens droegen altijd zilveren oorringen. Het kerkboek werd bekleedt met doffe zwarte stof, de zakdoeken kregen een zwarte rand, ook bij de vrouwen. Zelfs het zilveren knipje (beugelportemonnee) kreeg een zwart tasje. En er was ook rouw-serviesgoed. Kinderen droegen rouwkleding, als daar geld voor was.

Wilt u, tot slot, alle gebruiken eens in het echt bekijken, kom dan naar het museum. Tegenover de balie zijn in de bedsteenvitrine alle klederdracht mutsen van vrouwen te zien, in de kast in de Van Beelenkamer het rouwservies en rouwkleding in de museumkeuken.

foto 2: horlogeketting met stukjes

foto 3: boekbellen halve rouw

foto 4: mutsspelden halve rouw

Teylingen rond 1670

Een kleine rectificatie betreffende een artikel in Blauwdotter nr. 168 p. 13 van Aad van der Geest,

‘Vinkenbanen in en bij Noordwijk’

wordt gesuggereerd dat slot Teylingen rond 1660 een ruïne zou zijn geweest. Dit was niet het geval. Na het beleg van Leiden en Haarlem, waar Teylingen zwaar onder te lijden heeft gehad, is het aan het begin van de 17e eeuw weer in de oude luister hersteld.

De grote brand van 1676 veranderde dit uiteraard weer, maar dat jaartal is van na de datering in de Blauwdotter.

GEZOCHT

Voor de afdeling textiel van Museum Noordwijk zijn we op zoek naar de volgende kledingstukken, nl.

** een plusfourpak (ook wel drollenvanger genoemd) uit ca 1935/1945 voor man of jongen.*

Het is een pak met een over de knie vallende pofbroek.

** een slipover uit dezelfde periode.*

** een paar kniekousen uit dezelfde periode.*

** een katoenen badpak voor een vrouw of meisje uit ca 1955/1960, waarvan de rug is ingerimpeld met naaimachi-neelastiek.*

** een paar meisjesschoenen uit ca 1960.*

Wellicht heeft u nog wat van deze kledingstukken of schoenen uit nostalgie bewaard.

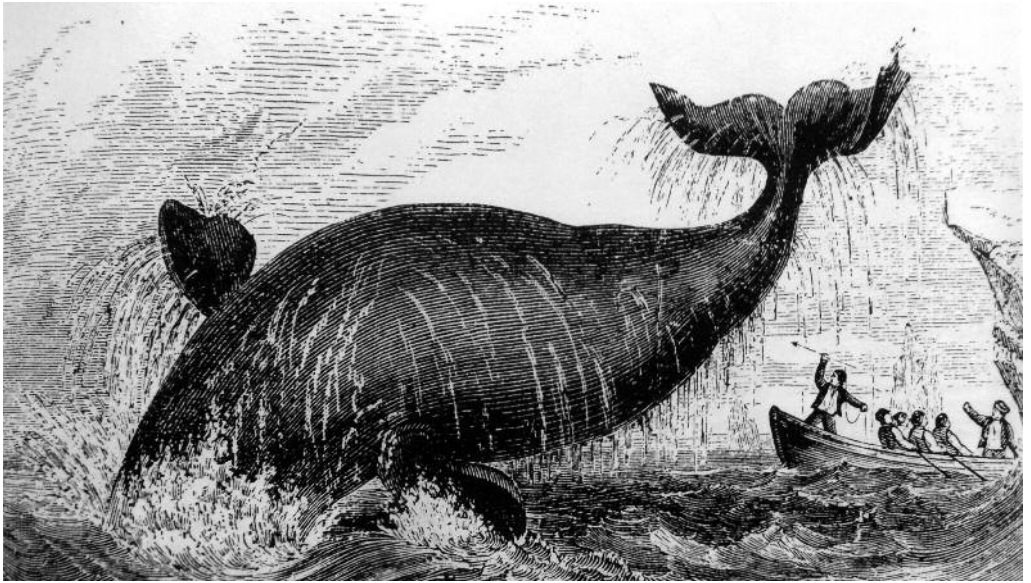
U kunt er ons heel blij mee maken

NOORDWIJKERS EN KATWIJKERS OP DE WALVISVAART

Deel 1

Willem Baalbergen

De Nederlandse walvisvaart is in twee perioden in te delen. In de eerste plaats de zogenaamde Oude Walvisvaart, van ca 1600 tot ca 1800. Deze was voornamelijk beperkt tot het hoge noorden, bij Spitsbergen en Groenland. Daarnaast de Moderne Walvisvaart met de Willem Barentsz van 1946 tot 1964.

De oude walvisvaart

Hoewel niet direct bij de walvisvaart betrokken, stond de Verenigde Compagnie toch aan de wieg van de jacht op walvissen in het noorden. De compagnie werd opgericht om met name kruiden uit Indië te halen. Deze kruiden waren belangrijk in de westerse keuken. Van vlees en vis, maar ook van ander voedsel, was de houdbaarheidsdatum nogal eens verstreken.. De enige middelen voor het conserveren van etenswaren waren zout en ijs. De kruiden uit het verre oosten, zoals kruidnagels, peper en dergelijke moesten de dagelijkse maaltijd wat smakelijker maken. Tot

aan het einde van de 16e eeuw bezat Portugal min of meer het alleenrecht van de aanvoer van deze kruiden. In het toenmalige Holland was men dus in dat opzicht van Portugal afhankelijk. Dat veranderde tijdens de oorlog tussen Spanje en Holland waarbij Antwerpen weer Spaans werd, en dus katholiek. De protestanten moesten de stad verlaten en trokken naar het noorden en vestigden zich onder andere in Amsterdam. Zij kregen daarbij van de Hertogin van Parma, die in die jaren het bewind over de Zuidelijke Nederlanden voerde, vier jaar de tijd voor hun vertrek. Zij konden om die reden hun zaken

rustig afwikkelen en kwamen bepaald niet berooid in de hoofdstad van Holland aan.

De al gevestigde kooplieden en diegenen die vanuit Antwerpen waren gekomen, aangevuld met Portugese joden, zochten mogelijkheden om hun geld te investeren. Zij zetten de al genoemde compagnie op en namen hand voor hand de handel in kruiden vanuit Indië van de Portugezen over. De schepen van de V.O.C. voeren vanuit Amsterdam in eerste instantie langs de kust van Afrika, langs Kaap de Goede Hoop, Mauritius en Madagaskar naar Indië en weer terug. Zij ondervonden op die reizen, vooral langs de kust van Afrika echter veel problemen met windstiltes en tegenstromingen. Niet zelden duurde een reis van Indië meer dan een jaar. Van de Portugezen keek men later een andere route af. Vanuit de Canarische Eilanden stak men over naar de kust van Zuid Amerika en volgde die kust tot ongeveer de 40ste breedtegraad. Van daaruit ging het met de Passaatwind in de rug, al of niet via Kaap de Goede Hoop, naar het oosten tot de kust van Australië. Vanaf deze kust naar het noorden tot de eindbestemming. Deze route betekende dat men daar soms in zeven maanden al aankwam.

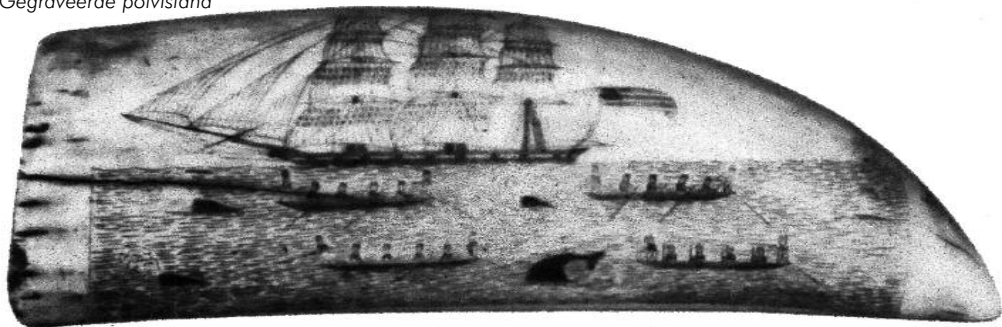
Het was de Hollandse dominee en kaartenmaker Plancius die op het idee kwam om te proberen bij het noorden om naar Indië te varen. Langs deze route kon naar zijn mening de reis nogmaals

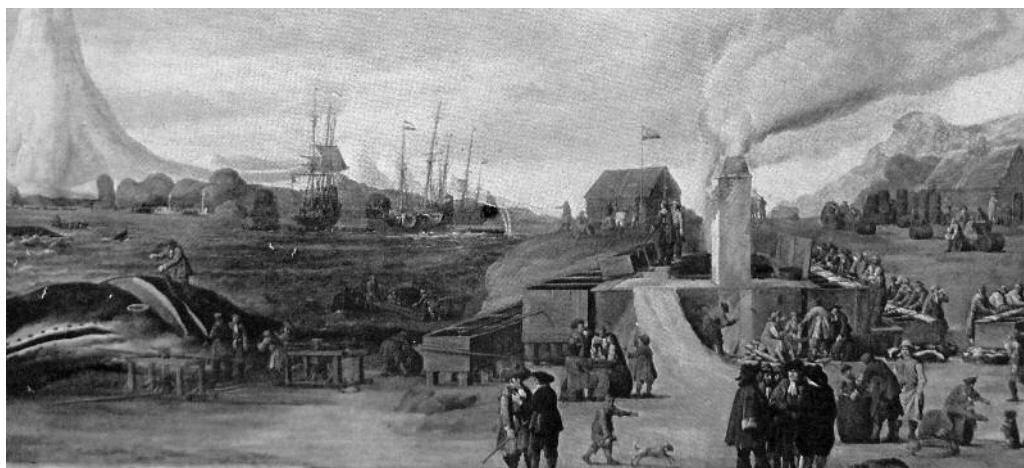
bekort worden. Onder bevel van Heemskerk en Willem Barentsz werden enkele schepen uitgerust om die route te verkennen. Echter zonder succes, het kostte Barentsz zelfs zijn leven. Wel ontdekte men dat de zeeën daar wemelde van de walvissen. Dus al snel werd besloten om naast de handel in kruiden, ook de walvisvaart te gaan bedrijven.

Voor de vaart naar Indië gebruikte men onder andere fluitschepen, een rank scheepsmodel dat hoog op het water lag. Voor de jacht op de walvissen maakte men ook gebruik van deze schepen, versterkt met een extra huid. Op deze wijze waren ze beter tegen aanvaringen met ijs bestand. Men jaagde op twee soorten walvissen, de noordkaper en de Groenlandse walvis. Beide soorten zijn langzame zwemmers die men gemakkelijk met de sloepen die men aan boord had kon benaderen. Niettemin bleef de jacht bepaald niet zonder risico. De kans dat niet de walvis, maar de bemanning het onderspit delfde was niet denkbeeldig.

In tegenstelling tot de vinvissen bleven de genoemde walvissen drijven als ze dood zijn. De schepen waren niet zo groot dat men een dergelijk groot zoogdier aan boord kon halen. Men legde het beest dus vast aan de zijkant van het schip en haalde van daaruit de speklaag aan boord. Ook dat was een gevaarlijke klus, wiebelend op de gladde rug van het dier. Het

Gegraveerde potvistand

Smeerenburg op Spitsbergen

spek ging in tonnen mee naar huis en werd daar, voornamelijk in Noord-Holland, tot traan verwerkt. Deze verwerking van het inmiddels niet meer frisse spek was een behoorlijk vieze klus. In geschriften uit die tijd wordt dan ook over de stank in het Noord-Hollandse gesproken. De verkregen traan werd gebruikt voor verlichting en als smeermiddel. Naast het spek werden tevens de baarden of baleinen mee naar huis genomen. Van dit sterke en taaie materiaal maakte men onder meer korsetten. Als

laatste gingen ook nog botten en kaken van de dieren mee. Daaruit lekte nog steeds traan en ze brachten uiteindelijk ook nog wat op als materiaal voor afscheidingen.

Het zogenaamde flenzen van de walvissen naast het schip was zoals gezegd gevaarlijk en onhandig. Om die reden keek men uit naar het verwerken van de walvissen op het land. Men vond hiervoor in het noorden van Spitsbergen en op het eiland Jan Mayen een geschikte mogelijkheid. Smeerenburg op Spitsbergen is daar een bekend voorbeeld van. Er werden eenvoudige onderkomens op een grote zandplaat gebouwd en ovens waarin het spek tot traan werd gekookt. Deze wijze van verwerking had tevens als voordeel dat niet het spek, maar het gereede product, de traan, in tonnen naar Holland werd vervoerd. Op schilderijen wordt Smeerenburg wel eens afgebeeld als een stadje met kroegen en andere mogelijkheden van vermaak. Het betrof echter maar een kleine verzameling hutten en ovens waar men maar enkele maanden per jaar verbleef. De restanten hiervan zijn nog steeds te zien, compleet met de graven van overleden walvisvaarders. Concurrerende walvisvaarders uit Engeland richtten in de winter, als de nederzetting was verlaten, wel eens vernielingen

'Kerkhof' op Smeerenburg

Walvisbotten als tuinafscheiding

aan. Om die reden besloot men enkele vrijwilligers te laten overwinteren. De eerste overwintering in 1633-1634 op Smeerenburg was succesvol. Met de achtergelaten mondvoorraad, geschoten ijsberen, rendieren en vossen, en het ter plaatse groeiende lepelblad hadden de mannen zich in leven gehouden. Evenals een overwintering op het eiland Jan Mayen liep de volgende poging echter slecht af. De zoogdieren verschenen niet en het genoemde kruid, waardoor scheurbuik voorkomen kon worden, groeide die winter niet in de omgeving.

Zoals meer in de geschiedenis werd de kip met de gouden eieren geslacht. De walvissen rond Spitbergen werden zeldzamer en men moest steeds verder de zee op voor een succesvolle jacht. Uiteindelijk werd er vooral in de Straat Davis onder Groenland gejaagd. Daar was geen mogelijkheid voor verwerking aan land, zodat men weer langsij het schip moest flenzen. Geleidelijk aan werden zo de zeeën leeggevist en werd de noordkaper geheel en de Groenlandse walvis grotendeels uitgeroeid. Aan het einde van de 18e eeuw was het gedaan met de walvisvaart in het noorden.

Deze vorm van walvisvaart in het hoge noorden heeft altijd tot de verbeelding gesproken. Met het aantal boeken over de noordelijke visserij is een boekenkast te vullen. Alleen al het aantal Nederlandse kinderboeken is verbluffend. Dit heeft alles te maken met het spectaculaire karakter van het bedrijf. Het was de strijd tussen de nietige mens in een klein schip tegenover het reusachtige zeemonster. Waarbij de grootste zoogdieren van de noordelijke zeeën het onderspit moesten delven.

Er is niet zoveel bekend over de financiële resultaten van de oude walvisvaart. Toch voldoende om de constateren dat deze niet winstgevend was. De financiers en de aandeelhouders van de uitgeruste schepen waren bepaald niet tevreden over het rendement van hun investeringen. Verlies van schepen en slechte resultaten in sommige jaren betekenden forse verliesposten, die in betere jaren niet werden goedge maakt. Hoogstens is te zeggen dat de oude walvisvaart voor werkgelegenheid zorgde. Niet alleen op de schepen, maar ook bij de bouw en de uitrusting van de schepen en de verwerking van de producten.

BOVEN EEN GETEERD PLINT DE GEVELS GEWIT

Michel van Dam, bouwhistoricus m.vandam@baac.nl
bouwhistorie@yahoo.co.uk

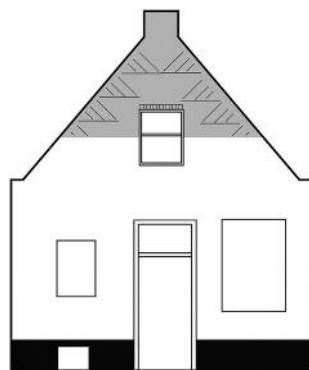
De vroegste bebouwing in het zeedorp zal volledig met hout gebouwd zijn geweest, later werden de huizen in baksteen opgetrokken. Het zijn deze huizen die wij zo goed kennen van de historische tekeningen, schilderijen en met name van de foto's die in het eerste kwart van de twintigste eeuw werden gemaakt. Belangrijke kenmerken waren de gewitte pleisterlaag en de geteerde plint waarmee deze bakstenen gevels waren afgewerkt.

Het aanbrengen van een pleisterlaag werd in eerste instantie gedaan om het metselwerk tegen weersinvloeden te beschermen, de geteerde plint zorgde voor een extra bescherming tegen de modder en het regenwater dat vanaf de wegen en paden tegen de gevels opspatte. De wegen en paden waren in Noordwijk aan Zee namelijk tot in de twintigste eeuw nog niet bestraat.

Het beschermen van het metselwerk was van groot belang omdat baksteen een kostbaar bouw materiaal was, temeer daar Noordwijk aan Zee geen eigen baksteenfabricage kende en de bakstenen van elders betrokken moesten worden: in Katwijk of Leiden waar al vroeg steenbakkerijen rondom de Rijn waren ontstaan.²

Omdat bakstenen zo kostbaar waren werden deze dan ook zoveel mogelijk hergebruikt, hetgeen ook gold voor ander gebakken bouw materiaal zoals tegels en dakpannen. Het hergebruik werd soms in bouwbestekken vereist. Bijvoorbeeld in het bestek dat in 1794 werd opgesteld voor de verbouwing van het schooltje aan de Hoofdstraat: "Het fundament te beginnen aan te leggen breedte 2 1/2 steen: onder de grondt vermindert het op 1 steen toe van goede oude steen om verders daar op voort te werken met goede nieuwe roode baksteen"³. Zelfs voor de oude bakstenen die onbruikbaar waren voor het fundament of tussenmuren werd een nieuwe bestemming gevonden. In het bouwbestek dat

In Blauwdotter 160 (herfst 2011, p. 19-22) is bij mijn artikel over het pand Hoofdstraat 77-A, waar sinds jaren de winkel De Kameleon gevestigd is, per abuis een verkeerde afbeelding geplaatst. Het betrof afbeelding 3, die de geschematiseerde weergave van de oude voorgevel van Hoofdstraat 77-A en de bepleistering ervan moest tonen. Oplettende lezers hebben uiteraard de bekende voorgevel van het Museum herkend die ik als onderlegger voor de tekening heb gebruikt. Buiten het tonen van de juiste afbeelding grijp ik deze gelegenheid graag aan om nog iets te vertellen over de verdwenen historische bebouwing van Noordwijk aan Zee, namelijk de afwerking van de bakstenen gevels. (MvD)

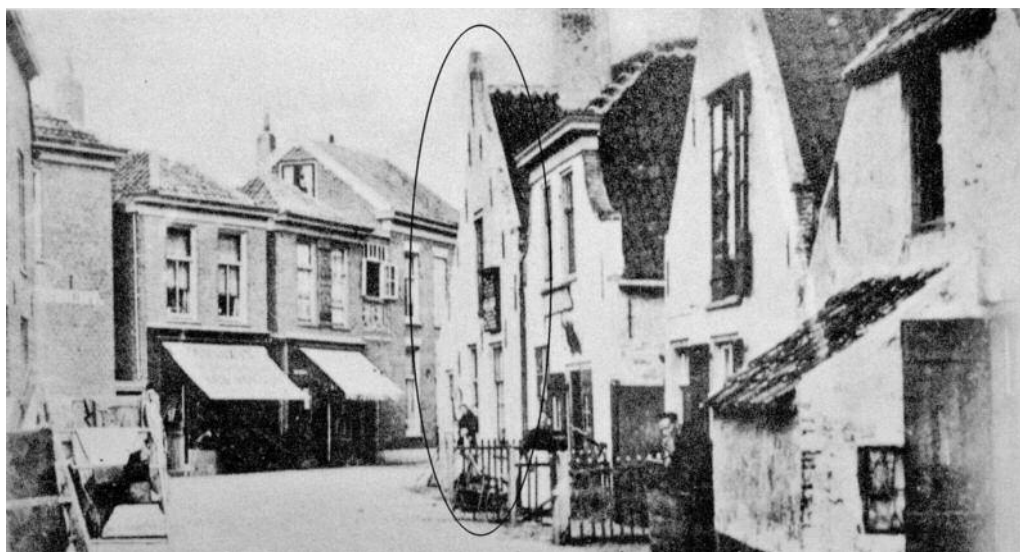

werd opgesteld voor de verbouwing van het schooltje aan de Hoofdstraat is te lezen: *“Een zandbak van oude steen gemetselt met zijn raam en luyck”*⁴

Wanneer van een pand de gevelindeling werd gewijzigd, omdat men bijvoorbeeld grotere vensters liet plaatsen, werd een pleisterlaag aangebracht die dan niet alleen het muurwerk beschermde maar ook een meer cosmetische functie had, en er voor zorgde dat de bouwsporen aan het oog onttrokken werden. Bij bestudering van oude foto's viel mij op dat de voorgevels

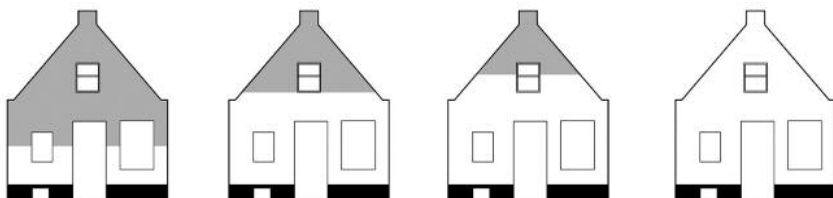
Afb. 02 en 03 “De Bazar van Vink”, voor en na de wijziging van de voorgevel. De fris gewitte pleisterlaag maskeert de bouwsporen.

(meest tuitgevels) in Noordwijk aan Zee (en Binnen) op vier verschillende wijzen waren bepleisterd: tot aan de tussendorpels van de vensters op de begane grond, tot aan de onderzijde of de tussendorpel van het zoldervenster, en uiteraard de gehele gevel.⁵ De

plint was recht en grensde ten hoogste aan op de onderzijde van de vensters op de begane grond. Bij het pand Hoofdstraat 97 liep deze, als eenvoudige verlevendiging van de gevel, bij de voordeur glooiend op. Iets dat kenmerkend is/was voor de boerderijbouw in de Zuid-

Afb. 04 De vier beschreven typen getekend.

Afb. 05 Hoofdstraat 97, waarvan de geschilderde plint bij de voordeur iets glooiend opliep. (Bron: Noordwijkenbeeld.nl)

Hollandse kuststreek.⁶ De achterliggende gedachte die ten grondslag zal te hebben gelegen bij de keuze de voorgevel op één van de beschreven wijzen te bepleisteren zal een esthetische zijn geweest. Het laten eindigen van de pleisterlaag op een duidelijke horizontale gevellijn zoals een onder- of tussendorpel geeft namelijk een rustig en evenwichtig gevelbeeld. Eenvoudige en sobere schoonheid.

Zeer in tegenstelling met de traditionele sobere gevels en afwerkingen, waarbij geen zuiver decoratieve elementen werden toegepast, was de afwerking van het pand Nicolaas Barnhoornweg 44 dat aan het einde van de negentiende eeuw werd gebouwd. De voorgevel van dit dwarsgeplaatste pand werd voorzien van een pleisterlaag met schijnvoegen en in stucwerk

Afb. 06 Een uitsnede van foto 5.

uitgevoerde lambrequins die de vensteropeningen en de entree omlijstten. Iets dat, voor zover achterhaald kon worden, niet eerder in Noordwijk aan Zee was toegepast. Vrij eenvoudig kan de link gelegd worden met het opkomende toerisme en het meer positieve toekomstperspectief van in ieder geval een deel van de bevolking. De ruimere financiële armslag vertaalde zich naar meer aandacht en meer uitgesproken architectuur van de huizen die zij bewoonden of gingen bewonen, en waarmee men zich trachtten te onderscheiden. Helaas zal ook dit bijzondere en zeldzame pand (mogelijk binnen afzienbare tijd) gesloopt worden.

Literatuur en bronnen

- Brandts Buys, L., 1941: De boerderijbouw in Zuid-Holland, *KNOB Bulletin*, jaargang 10, Leiden.
- Hollestelle, J., 1961: *De steenbakkerij in de Nederlanden tot omstreeks 1560*, Assen.
- Hekker, R.C., 1959: Visserswoningen, rederijen en boerenhuizen in Noordwijk aan Zee, in: *Noordwijks Volksleven*, Leiden.
- Voort-Ruygrok, M.A.M. van der, 1970: *Noordwijk in oude ansichten deel I*, Zaltbommel.
- Voort-Ruygrok, M.A.M. van der, 1975: *Noordwijk in oude ansichten deel II*, Zaltbommel.
- Beeldbank Regionaal Archief Leiden (www.regionaalarchiefleiden.nl zoekterm Noordwijk)
- Regionaal Archief Leiden
- NL-LdnRAL, Noordwijk, gemeente tot 1932, 900, inv.nr. 698.

Afb. 08 Nicolaas Barnhoornweg 44 in 2012.

Afb. 09 Een opname van één van de vensters met een lambrequin omlijsting.

Afb. 10 In detail de bovenzijde van een lambrequin (entree) en de onderzijde.

- 1) Vrij naar: Hekker, R.C., 1951: p. 21.
- 2) Hollestelle, J., 1961: p. 112.
- 3) NL-LdnRAL, Noordwijk, gemeente tot 1932, 900, inv.nr. 698. Artikel 14, r. 8-10.

- 4) NL-LdnRAL, Noordwijk, gemeente tot 1932, 900, inv.nr. 698 Artikel 12, r. 15.
- 5) De gevel van het Museum is tot aan de onderzijde van de band verglaasde koppen bepleisterd, het zoldervenster brak hier oorspronkelijk doorheen. Dit is nog aan de onderbreking van de band te zien.
- 6) Brandts Buys, L., 1941: p. 85.

BOEK OVER HET GESLACHT VAN NOORDWIJK EN VAN DE BOEKHORST

Harrie Salman

Over de heren van Noordwijk uit de 13e eeuw is weinig bekend. Over een zijtak van deze familie, die zijn naam ontleende aan het kasteel De Boekhorst in Noordwijkerhout, is daarentegen zoveel bekend dat het overzicht over de takken van het uitgebreide geslacht Van de Boekhorst verloren is gegaan.

De Noordwijkse onderzoeker Frans Angevaere heeft in de afgelopen vijf jaar in de archieven alle beschikbare informatie over het geslacht

Van Noordwijk en zijn zijtak, het geslacht Van de Boekhorst bij elkaar gezocht. Al deze puzzelstukjes hebben hun plaats gevonden in het in maart 2014 verschenen boek *Rechtsprekers & Schuinsmarcheerders – De geschiedenis van het geslacht Van Noordwijk en Van de Boekhorst*. Het is een boek van bijna 600 pagina's, dat in eigen beheer is uitgegeven.

Frans Angevaere, die voor de lezer van de Blauwdotter geen onbekende is, heeft kans gezien de ruim zes eeuwen geschiedenis van deze Noordwijkse familie op een heel aantrekkelijke manier te presenteren. Daarbij krijgt de lezer interessante stukken Noordwijkse geschiedenis en streekgeschiedenis voorgeschoteld. Onder de meer dan 500 Boekhorsten waren ook bastaarden en personen die de familienaam Boekhorst van hun moeder overnamen. Steeds komen ook andere oude families uit Noordwijk en aanverwante geslachten in het boek naar voren.

Meerdere generaties Boekhorsten waren kasteelheer op De Boekhorst in Noordwijkerhout

en op Boekenburg in Voorhout, maar daarnaast hadden zij ook tal van bestuursfuncties in Noordwijk en de verre omgeving. Drie leden van de familie waren tussen 1439 en 1502, en van 1620 tot 1627 heer van Noordwijk. Deze dorpsheeren en veel van hun verwanten woonden in Noordwijk, in huizen die Frans Angevaere nader beschrijft en lokaliseert.

Angevaere is een uitstekend verteller en maakt de wederwaardigheden van de vaak kleurrijke leden van deze familie in 42 bijzonder leesbare hoofdstukken

toegankelijk. Na de verhalen volgt steeds een overzicht van een deel van de familie, met doorverwijzingen naar volgende hoofdstukken. Dit boek is een welkome aanvulling op de studies die in de afgelopen jaren over de geschiedenis van Noordwijk zijn verschenen. Voor meer informatie zie de website van Frans Angevaere

(<http://home.kpn.nl/f.angevaere/rechtschuin.html>).

Hier is te vinden hoe het boek via een webshop kan worden besteld. Het boek kost € 24,50 (exclusief verzendkosten) en is ook te verkrijgen via Boekhandel Van der Meer.

FOTO'S VAN ARIE BARNHOORN

Twee foto's van de Molenstraat.
Eén foto uit de oude schoenendoos. Een foto zoals het nu is.

VAN WARME BAKKER TOT HOFLEVERANCIER

Willem Baalbergen

Het is F.N. de Witt (Frits) die in 1862 de bakkerij van Gijs Verdoes Kruyt in de Hoofdstraat overneemt. Van hem is bekend dat hij, ondanks zijn drukke werkzaamheden in zijn bakkerij, ook kerkelijk actief is. Zo wordt hij in 1870 als diaken van de hervormde kerk gekozen. Hij treedt daarmee in een traditie die zijn zoon en kleinzoon zullen volgen. Hij is wel zo zakelijk dat hij bedingt het leveren van brood aan de diaconie voort te mogen zetten.

Op een bepaald moment is hij het zat. Als bakker heeft Johan de Witt alleen op zondag wat tijd voor zich zelf. Maar juist op deze dag komt strijk en zet een vrouw uit de Hoofdstraat om een broodje. Omdat ze het de dag tevoren vergeten is. Ze zegt er dan bij 'Morgen betaal ik het wel', want betalen op zondag kan natuurlijk niet. Die volgende maandag, als de vrouw wil betalen pakt De Witt het geld niet aan. 'Nee, op zondag gehaald brood wordt niet meer betaald.' Daar zit de vrouw wel wat mee, gratis brood is wel aantrekkelijk, maar van de bedeling leven wil ze toch niet. Het resultaat is dat ze voortaan haar broodje netjes op zaterdag komt halen.

Zoon Johan neemt de bakkerij in het jaar 1900 van zijn vader over. Een goede twintig jaar later bouwt hij op de plek van de oude bakkerij een geheel nieuw spul. De Eerste Electriche Luxe Bakkerij, met een moderne gasoven. Ook het woonhuis wordt vernieuwd, compleet met een centrale verwarming. Naast het geheel blijft een stuk vrij, daar wordt de Maarten Kruytstraat aangelegd. Ook Johan is kerkelijk actief, onder meer als organist in de hervormde kerk. Hij is het ook die als ouderling in 1928, samen met dominee Hospers, de nieuw gebouwde Kerk aan

Zee in gebruik mag nemen. Ook de jeugd van Noodwijk ondervindt zijn belangstelling. Hij is de vaste verteller bij het kerstfeest en bestuurslid van de hervormde schoolvereniging.

In 1933, midden in de crisistijd, wordt Frits de Witt eigenaar van de bakkerij. Hij heeft het de eerste jaren niet gemakkelijk en als het weer wat beter gaat moet hij onder dienst. Terwijl hij onder de wapenen is ontploft niet alleen zijn gasoven maar moet hij drie jaar later zijn winkel sluiten. De kop van de Hoofdstraat wordt door

de bezetters als 'spergebied' aangemerkt. De verkoop van het brood moet in die laatste oorlogsjaren verderop in de Hoofdstraat plaatsvinden. De bakkerij mag blijven draaien, maar hij krijgt wel medegebruikers. Zo moet Hendrik Hogewoning in de Nicolaas Barnhoornweg zowel zijn winkel als zijn bakkerij sluiten. Hij gaat in de Hoofdstraat winkelen en bij De Witt bakken.

Het is duidelijk dat Frits de Witt niet onder de inwoning heeft geleden. Er gaan tal van verhalen over de grappen en grollen die in de bakkerij zijn uitgehaald. Bij Hogewoning werken Leen van Duin van de Kleine Zoete en Jaap Plug de organist. Ook die zijn niet vies van een geintje. Zo wordt bijvoorbeeld mevrouw Van der Lippe, die altijd keurig in het zwart is gekleed, bij het weggaan van achter met meel bewerkt. De Witt heeft daar ook kippen, maar die worden 's nachts een keer gestolen. Waarschijnlijk door Duitse militairen die in Duna-Deli zijn gehuisvest. Er wordt daarom besloten dat er gewaakt moet

worden. Als Van Duin en Plug aan de beurt zijn maken die het zich gemakkelijk op een peluw op de werkbank. Het is die oorlogsjaren ook gebruikelijk dat klanten hun pannetje met eten in de bakkerij laten koken. Dit in verband met het ontbreken van gas en brandstof voor de kachel. Het gebeurt dan regelmatig dat er wat van de inhoud van de ene pan in een andere verdwijnt. Met de dader op het kerkhof.

Frits de Witt breidt na de oorlog zijn bedrijf verder uit. Op de plek van oude vissershuisjes wordt een moderne bakkerij gebouwd. Ook hij is maatschappelijk actief in het dorp. Zo is hij de man van de Noordwijkse Spaarbank. Als je in die tijd een huisje wil kopen ga je op dinsdag- of donderdagavond naar de Voorstraat om een hypotheek. Er wordt wel eens gezegd dat bakkers vaak filosofisch van aard zijn. Dat zou te maken hebben met hun werk in de bakkerij, vaak in de nacht als anderen slapen. Een bekende uitspraak van Frits is de volgende: Iemand koopt van hem een paar huisjes en op weg naar de notaris vraagt

achterdeur hoorde ik de heer des huizes met krachtige stem het Onze Vader, met ``Geef ons heden ons dagelijks brood`` bidden. Na het amen riep ik daarop: ``De bakkerrrr!`` Waarop het vriendelijke verzoek kwam om voortaan niet meer zo hard te roepen en mijn reactie: ``Sorry, ik wilde zo graag uw gebed verhooren``. Op een dag kwam ik dokter Mulder tegen en groette hem met ``Goedemorgen collega``. Die reageerde wat korzelig ``Collega, hoezo?`` Ik wees hem op de verpakking van

hij aan de koper: ``Wat moet je er mee? Je weet toch dat het willen meer is dan het hebben?`` In 1961 gaat hij wat rustiger aan doen; zijn zoon Johan volgt hem op. Het bedrijf bestaat dan bijna 100 jaar, de tijd dat er nog volop gevent wordt. De melkboer en de bakker komen nog aan huis.

mijn tarvobroodje met het opschrift: Uw bakker, uw dokter. Veel later kwam ik hem weer eens tegen waarbij hij zei ``Je had gelijk. De melkboer en de bakker, ze komen niet meer aan de deur. Dat dagelijkse sociale contact is daarbij weggefallen. Ik merk het in mijn praktijk``

Een van die venters is Wim van Oosten, een man die nog vol zit met verhalen over de jaren langs de weg. ``Vanaf 1955 tot 1979 bracht ik het brood in Noordwijk aan Zee aan de deur. Je was niet alleen venter, maar je had ook een sociale functie. Je werd van het wel en wee van je klanten op de hoogte gebracht. Soms moest ook wel eens een handje helpen, zoals die keer bij mevrouw Spruit in de Zoutmanstraat. Of ik maar even een tilletje aan de waskit wilde

geven. Met als resultaat dat ik een golf heet water over me heen kreeg en ik haar fiets moest lenen om thuis droge kleren aan te trekken. Omdat je een vaste route reed was je steeds op ongeveer dezelfde tijd bij de klanten. Zo kwam ik eens tussen de middag, onder het eten, bij de familie Baalbergen aan huis. Bij het openen van de

Het bedrijf is inmiddels eigendom van de vijfde generatie De Witt. De winkel, geheel vernieuwd, is nog steeds in de Hoofdstraat. Het bakken gebeurt nu op het industrieterrein 's-Gravendijk. Vanwege het honderdenvijftigjarige bestaan mag bakkerij De Witt zich nu hofleverancier noemen.

UIT HET MUSEUMARCHIEF

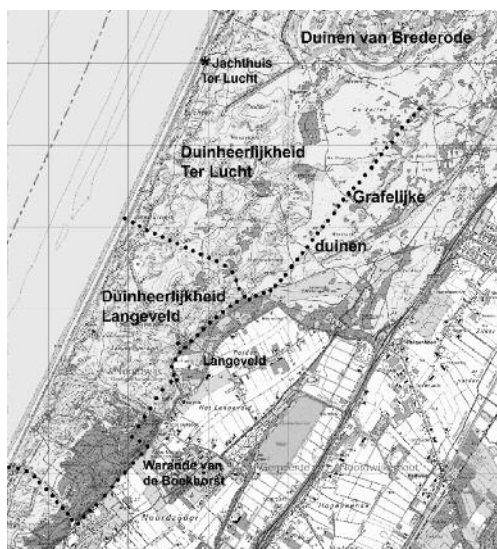
Foto's van Rudolf Tappenbeck

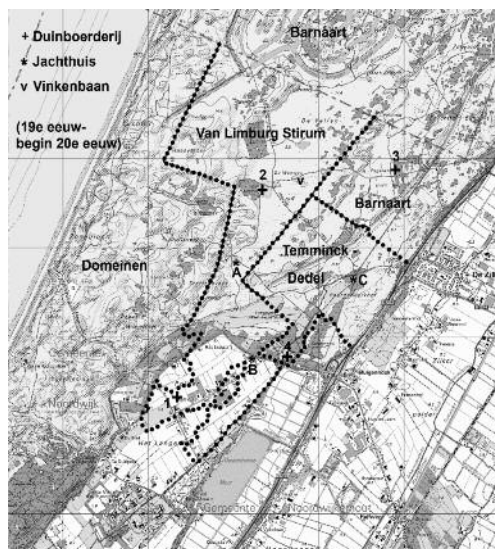
JACHTGEBIEDEN IN DE NOORDWIJKSE DUINEN

Harrie Salman

De graven van Holland waren eigenaar van de woeste grond in hun gebied. De bossen op de binnenduinen tussen Noordwijk en Velsen vormden een uitgestrekt grafelijk jachtgebied dat in de loop van de eeuwen steeds kleiner werd, toen er nederzettingen ontstonden.

Jachtgebieden in de late middeleeuwen

Jachtgebieden in de 19e eeuw

Ook de Jonge Duinen langs de kust, die tussen de 12e en 15e eeuw zijn ontstaan, waren grafelijk gebied. Het was in het begin een zandwoestijn, maar gaandeweg kwam er begroeiing, mede omdat er helm werd geplant. In een volgende stap kwamen er ook kleine dieren. Het konijn, dat aan het eind van de 13e eeuw in Holland was geïntroduceerd, deed ook in het kustgebied zijn intree. Het werd gejaagd vanwege zijn vlees, maar ook om zijn bont. Bij de jacht op konijnen werd gebruik gemaakt van fretten.

In de duinen werd ook gejaagd op hazen, patrijzen, fazanten, roerdompen, korhoenen, kraanvogels, zwanen, reigers, kwakken,

aalscholvers, lepelaars en bergeenden – aldus een verordening uit 1502. Alleen edelen mochten hierop jagen. Groter wild, zoals reeën en wilde zwijnen, kwam aan het einde van de 15e eeuw niet meer in deze streken voor.¹⁾

De graven en de andere eigenaren stelden vanaf het eind van de middeleeuwen opzichters aan in hun duingebieden. Zij werden duinmeiers genoemd. Zij pachtten een deel van de duinen en leverden daarvoor naast een som geld ook een bepaalde hoeveelheid konijnen per jaar. De duinmeiers hadden als taak de stand van de konijnen en ander jachtwild op peil te houden (door bijvoeden in de winter) en schadelijk wild

Deelnemers aan een drijfjacht. Foto GON.

(vossen, bunzingen en hermelijnen) en roofvogels te weren die ook op konijnen jaagden. Zij moesten ook stropers uit het gebied houden.

Jachtgebieden die niet afgesloten waren, werden warandes genoemd. Zo hoorde bij het voormalige kasteel Boekhorst aan Langevelderlaan in Noordwijkerhout het jachtterrein de Boekhorster Wra (= warande). Het had in de 17e eeuw een eigen duinmeier. In 1927 is hier de psychiatrische verpleeginrichting Sancta Maria gebouwd.

De Noordwijkse duinen waren vanaf de grens met Katwijk tot en met de Duindamse Slag eigendom van de graven van Holland. Vanaf 1539 zijn de duinmeiers die dit gebied beheerden, bekend. Onder hen zijn leden van de families Van der Plas en Brelofsbergen. Verder naar het noorden lagen twee aparte duinheerlijkheden met eigen rechtspraak. Tussen de Duindamse Slag en de Oude Schulpweg lag

sinds 1415 de heerlijkheid Langeveld. Het was de bedoeling dat hier een vissersdorp zou ontstaan, maar dat is nooit gebeurd. Het duin tot aan de grens met het huidige Zandvoort behoorde sinds 1449 tot de heerlijkheid Ter Lucht. Op kaart 1 zijn ze ingetekend. Waar de Oude Schulpweg precies lag, is niet bekend.

Beide stukken duin vormden samen de Luchterduinen. Het was een jachtgebied, dat in 1695 in bezit kwam van de heer van Noordwijk. Bij strandpaal 74 stond op een kaart van Rijnland uit 1746 de ruïne van het huis Ter Lucht, dat een jachthuis moet zijn geweest (zie kaart 1). In de Luchterduinen stond vanaf het midden van de 17e eeuw een duinmeierswoning in het Haasveld, eerst bewoond door leden van de familie De Roo, later onder andere door de families Admiraal en Van der Zwet. Deze duinboerderij is in 1928 afgebroken (zie kaart 2, nr. 2). De laatste bewoner was Dirk Klinkenberg.

Ten oosten van de Luchterduinen behoorden de duinen tot aan de Herenweg in Noordwijkerhout aan de graven van Holland. Ook het binnenduin in het Langeveld was grafelijk bezit. In 1722 verkochten de Staten van Holland deze duingebieden aan particulieren.²⁾ Jhr. Six, de heer van Hillegom, kocht de duinen ten noorden van het Langeveld voor 9000 gulden. Wigbold van der Does, de heer van Noordwijk, die de Luchterduinen al bezat, kocht voor 4500 gulden de stukken duin in het Langeveld, met de woning van duinmeier Huibert Jacobsz de Roo. De jaarlijkse pacht van dit duin en de boerderij bedroeg 340 gulden en 58 koppels 'hofkonijnen'. Deze boerderij is in 1963 bij de herinrichting van het Langeveld gesloopt (zie kaart 2, nr. 1). De laatste boer was Bertus Plesman.

De Luchterduinen kwamen door vererving in de late 18e eeuw in het bezit van graaf Otto van Lynden. Hiervan kocht Wigbold van Limburg Stirum, heer van Noordwijk, in 1821 van diens erfgenamen 508 morgen (435 ha) duin ten noorden van het Langeveld. De rest kwam aan de staat en werd beheerd door de Dienst Domeinen. Deze heer van Noordwijk bezat ook het duin van

het Langeveld. Zijn gehele jachtgebied is aangegeven op kaart 2. De Van Limburg Stirums beschikten over een vinkenbaan voor de jacht op vinken, die ten westen van de boerderij in het Haasveld lag.

In de tweede helft van de 19e eeuw kreeg de jacht in de duinen het karakter van een drijfjacht. Er werd nog steeds gejaagd op hetzelfde wild als aan het einde van de middeleeuwen, maar de jachtgeweren waren sneller geworden en er liepen nu meerdere jagers op een rij.

In 1906 liet Leopold van Limburg Stirum in het duin van Starrenbroek een jachthuis bouwen (kaart 2, nr. A).³⁾ De eerste jachtopziener was Cornelis van der Klauw. Dit jachthuis is in 1950 afgebroken. In 1912 liet de graaf van Limburg Stirum nog een tweede jachthuis bouwen, dat werd bewoond door de jachtopziener Lau Meiland (kaart 2, nr. B). Het staat op de hoek van de Vogelaardreef en De Boender. In dergelijke jachthuizen konden de jachtheren met hun gezelschap beschikken over een eigen kamer. De familie Van Limburg Stirum heeft haar jachtgebieden uiteindelijk verkocht. Het duingebied ten noorden van het Langeveld is na de Eerste Wereldoorlog in bezit van de Amsterdamse Duinwaterleiding gekomen en het duin in het Langeveld is verkocht aan de project-ontwikkelaars Van Dam uit Amsterdam.

Van het jachtgebied van Six is het noordelijke deel verkocht aan jhr. W.Ph. Barnaart, eigenaar van het huis Vogelenzang en van uitgestrekte duingebieden in Zandvoort en Bloemendaal. In 1821 liet hij in het Vogelenveld een duinboerderij bouwen die gedurende drie generaties is bewoond door de familie Meiland (kaart 2, nr. 3). In 1840 hield Arie

Grenspaal in de duinen ten noorden van het Langeveld. Foto Joop Mourik.

"Jager in de Duinen" Max Liebermann

Meiland hier 13 koeien, 13 kalveren en 140 schapen. In 1928 is deze boerderij afgebroken.

Het zuidelijke deel van het Six-gebied werd tussen 1823 en 1828 verkocht aan C.J. Temminck, de oprichter en directeur van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie in Leiden, dat nu Naturalis heet. Hij woonde op de buitenplaats Wildlust bij Lisse. In dit gebied lag ook de in 1679 gebouwde duinboerderij het Paardenkerkhof. In 1828 kocht Temminck de oude duinboerderij Sasbergen, met 19 ha land in Noordwijk en Noordwijkerhout (kaart 2, nr. 4). Na zijn overlijden werd de familie Dedel eigenaar van dit jachtgebied. Jhr. W.G. Dedel liet de boerderij het Paardenkerkhof in 1880 afbreken en in 1884 op deze plek een jachthuis

bouwen (kaart 2, nr. C). De eerste jachtopziener was Kees Duivenvoorden. De familie Dedel beschikte ook over een mobiele vinkenbaan. Kort na 1920 is dit jachtgebied verkocht aan de gemeente Amsterdam. Boerderij Sasbergen is afgebroken in 1924. Het jachthuis Paardenkerkhof is in 1937 gesloopt.

De eigenaren van de jachtgebieden bakenden hun gebied af met grensstenen die hun naam of initialen droegen. In de duinen ten noorden

van het Langeveld staan nog enkele van deze stenen, met name langs de Scheidingsbaan. De Amsterdamse onderzoeker Gerard de Waard heeft de grensstenen in de duinen in kaart gebracht.⁴⁾

- 1) Gert Baeyens en Joop Mourik, Lezen in het duin, KNNV Uitgeverij, Zeist, 2012, pp. 64-72.
- 2) Nationaal Archief, Den Haag, Grafelijkheidsrekenkamer, inv. nr. 668.
- 3) Zie De Blauwdotter nr. 107, pp. 19-20 en nr. 108, p. 3.
- 4) Een deel van de documentatie van Gerard de Waard is ondergebracht bij het Noord-Hollands Archief in Haarlem

RECTIFICATIE

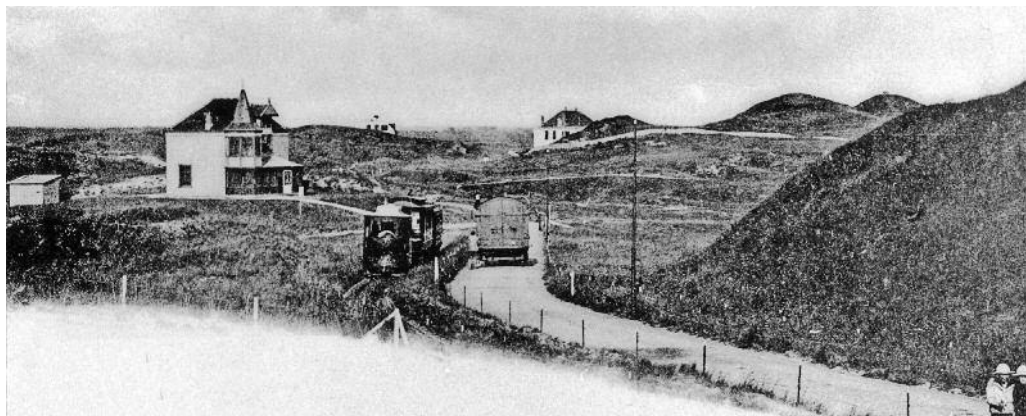
Willem van den Haak

De twee foto's helemaal achterin de Blauwdotter winter 2014 in de rubriek "Uit het museumarchief", zijn verkeerd gelabeld. Ze zijn niet gemaakt door Rudolph Tappenbeck, maar door Dr. Soetbeer uit Berlijn. Deze heer was in 1901 te gast bij Huis ter Duin en heeft op zijn vele uitstapjes met zijn, voor die tijd waarschijnlijk dure camera, tal van foto's gemaakt. Daar heeft hij een album van gemaakt met 95 foto's, waarvan ongeveer de helft in Noordwijk genomen is. Dat album heeft hij destijds aan Tappenbeck geschonken.

DE STOOMTRAM

Ees Aartse
Deel 2

‘65 jaar geleden kreeg Noordwijk haar stoomtram’ kopte De Noordwijker op 23 juni 1950. Het artikel geeft de sfeer weer zoals Noordwijk was in 1885. De stoomtram kwam in De Noordwijker vaak negatief in beeld. De Noordwijkers moesten wennen aan de stoomtram en de stoomtram aan de onverwachte bewegingen van de Noordwijker.

Bijna ging de bruiloft niet door.

De Noordwijker van zaterdag 20 juni 1900 meldde het volgende:

Hedenmorgen 9 uur, had bijna een groot ongeluk plaats. Een rijtuig, behoorende bij eene trouwplechtigheid, waarin bruid en bruidegom waren gezeten, bevond zich op de rails der tramweg nabij het Raadhuis, terwijl de tram in aantocht was. Gelukkig voorzag de machinist Busscher het onheil en wist op een meter afstand de machine nog te doen stoppen. De verregaande onvoorzichtigheid van den koetsier was hier bijna de oorzaak geweest van een groot onheil.

Koeien op de rails.

Op 19 augustus 1903 liep landbouwer J. Janson ter hoogte van de Menakkerweg met 7 koeien langs de Herenweg. Twee koeien raakte op de trambaan en de passerende stoomtram sleurde een van de koeien een 60-tal meters mee. Het

dier was dermate gewond dat het ter plaats moest worden afgemaakt.

Geschrokken van de stoomtram.

De Noordwijker van 24 februari 1904 meldde het volgende: *Zondagmiddag schrok op den weg tusschen Rijnsburg en Noordwijk een paard gespannen voor een tilbury, van de stoomtram met het gevolg dat paard en tilbury te water geraakten. Met behulp van eenige passagiers uit de tram werd het een en ander op het droge gebracht.. Ongelukken kwamen niet voor, alleen bekwam een van de beide personen, die in de tilbury zaten een nat pak.*

Kantjeboord

Uit De Noordwijker van 31 januari 1906 het volgende bericht:

Onze stoomtram was deze week niet gelukkig. In het nummer van Woensdag moesten wij een derailement mededeelen en nu gister had dit weder

plaats, maar nu erger. Gistermiddag om 1 uur ongeveer vertrok uit Noordwijk aan zee een tram bestaande uit 8 wagens met ledige tonnen. In de Klei tusschen de woningen van de landbouwers Bakker en Hoozevee had het ongeval plaats. De locomotief is omgeslagen en kwam in de sloot terecht. De machinist v. d. Zwet en de conducteur van der Stek zijn beiden, onbegrijpelijkwijze, ongedeerd gebleven.

De machinist is door de modder onder de locomotief door moeten kruipen. De conducteur kon er nog bijtijds afspringen, maar de schrik had hem zoo te pakken, dat hij bewusteloos bij den heer Bakker moest worden ingedragen, waar beiden van droge kleeren werden voorzien. De machinist en de conducteur werden door Dr. H. van Nes onderzocht, gelukkig bleken zij geen letsel bekomen te hebben.

De eerste tram na het ongeval was die van gisteravond 11.04 uit Leiden.

De locomotief ligt nog in de sloot. Ze was pas in dienst op deze lijn en daar ze 12000 kilo weegt, zal er heel wat moeten gebeuren eer ze weer op het drooge staat.

De Noordwijker van 19 juni 1907 meldde dat in dezelfde bocht bij de boerderij van Bakker een soortgelijke ongeluk gebeurde als hierboven. Weer dook de stoomtram met goederenwagen uit de bocht in de naastgelegen sloot. Het voorbalkon van het personenrijtuig werd zwaar beschadigd. Persoonlijke ongelukken deden zich niet voor. De passagiers moesten te voet verder.

Stoomtram in de woonkamer.

Op 7 april 1908 (De Noordwijker van 8 april 1908) was er een heftig ongeluk in de Zeestraat. De stoomtram van 6.43 die van Noordwijk aan Zee de Zeestraat in reed derailleerde door zand, wat in de rails opgestoven was, en denderde na tien meter het woonhuis van Arie Slats binnen. De stoomtram kwam tot stilstand in de woonkamer. Persoonlijke ongelukken deden zich niet voor. De dochter des huizes had net de woonkamer verlaten en zag vanuit de gang de stoomtram het huis binnenrijden. Heel veel mensen kwamen 's morgens kijken naar de ravage die de stoomtram had aangericht. Tegen drie uur 's middags stond

Stoomtram in de woonkamer.

de stoomtram weer op de rails en werd de dienstregeling hervat. Het woonhuis werd gestut en de opening van planken voorzien. Het was een dure dag voor de Stoomtrammaatschappij, lazen we in de krant.

Weer in de Klei.

De Noordwijker van 1 juli 1908 meldde dat in De Klei een 2-jarig kind van L.H. door de stoomtram werd aangereden. Gelukkig kon de machinist tijdig stoppen. De geblokkeerde stoomtram schoof het kind over de rails meters naar voren. Een der beentjes van het kind raakte gewond. Dr. H. van Nes verleende medische bijstand. Het kind werd overgebracht naar de ziekenafdeling van St. Jeroen.

Stommititeit

Op 17 november 1909 zette een bezoeker aan het gemeentehuis zijn fiets tegen het hek naast de tramrails. De passerende tram raakte net de fiets die totaal werd vernield. De eigenaar van de fiets zei laconiek: 'De banden zijn nog te gebruiken.'

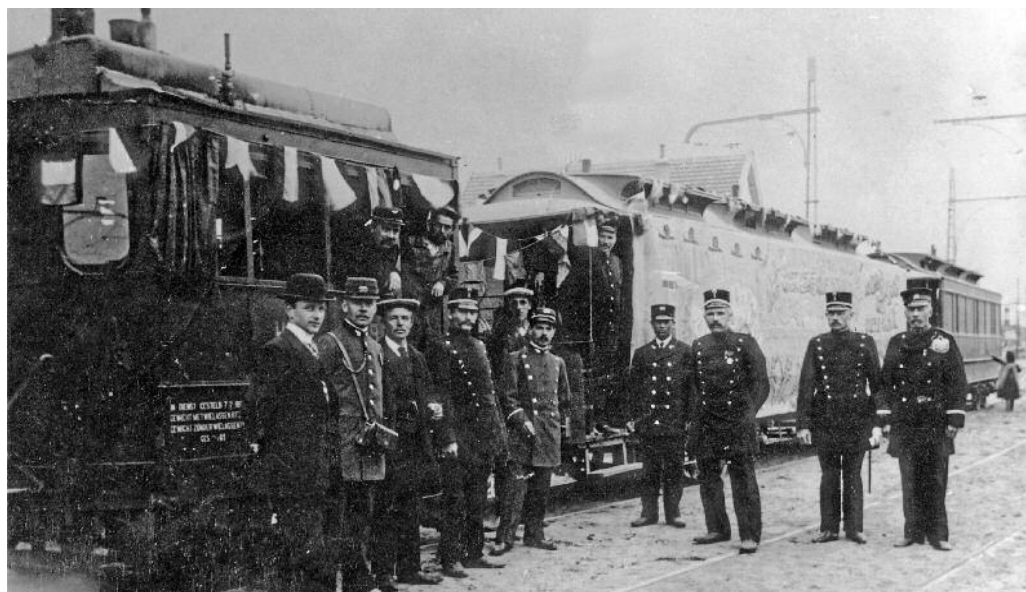
Einde stoomtijdperk.

In november 1908 (zie De Noordwijker van 21 november 1908) gingen er geruchten dat de stoomtram zou worden vervangen door een elektrische tram. Er werd om een steunbetuiging gevraagd om de stoomtram te vervangen door een elektrische tram. Hiervoor was een aandelenkapitaal nodig van f. 100.000,—. Er werd een commissie gevormd om dit kapitaal bijeen te krijgen.

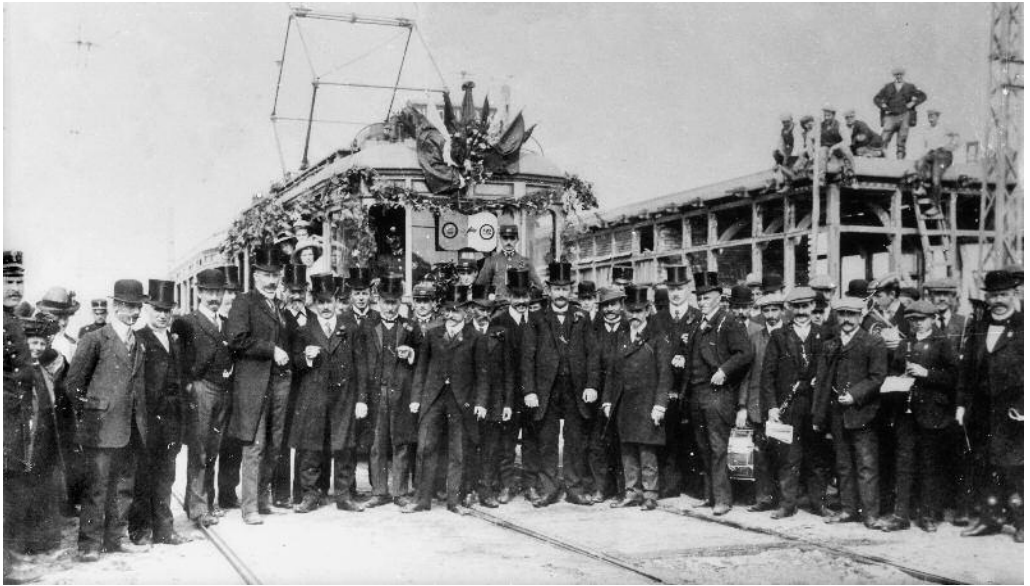
Gezegd werd: We kunnen niet meer buiten een tram. Noordwijk zonder tram is niet meer denkbaar. En de stoomtram was eigenlijk al een ouderwets vervoermiddel.

In 'De Noordwijker' van 5 november 1910 lezen we dat een plan om een stoomtram te vervangen door een elektrische tram met bijbehorende voorzieningen waarin o.a. is begrepen het onteigenen van grond in De Klei voor een betere trambaan.

In 1911 werd begonnen met de werkzaamheden. Op 20 juni 1911 arriveerde in Leiden de eerste wagon van de elektrische tram.

Einde stoomtijdperk.

de elektrische tram met tal van genodigden

Begin augustus 1911 beleefden de bewoners van de Voorstraat onrustige nachten. In de nachtelijke uren werden de oude rails vervangen door rails voor de elektrische tram.

In mei 1912 was grond van de familie Parlevliet in De Klei aangekocht voor het verbeteren van de trambaan. De scherpe bocht in de trambaan was ongeschikt voor de elektrische tram. De stoomtram liep in deze scherpe bocht zeer vaak uit de rails.

Het werk aan de trambaan voor de elektrische tram kon worden voortgezet.

Op 28 mei 1912 was een vergadering van de feestcommissie in Het Hof van Holland om de nieuwe elektrische tram feestelijk in te halen.

Op 15 juni 1912 arriveerde om 3.15 uur de elektrische tram met tal van genodigden bij de Westeinderbrug aan het begin van de Voorstraat. Vooraf had de feestcommissie om 13.00 uur een lunch in het hotel Het Hof van Holland. *Toen het uur gekomen was, dat de tram met genoegden zoude arriveeren, werd een groot aantal exemplaren*

van een lied, voor dit doel speciaal vervaardigd, door eenige jonge dames onder het publiek uitgereikt, zoodat de vrij talrijke menigte, die was opgekomen om van deze feestelijke indienststelling getuige te zijn, in staat was, bij het hooren der muziek, het feest- en welkomstlied mede te zingen.

De heer A.Dorsman, voorzitter van de Feestcommissie, hield aan het begin van het dorp een toespraak waaruit het volgende citaat. *De schommelende stoomtram heeft, het kan niet ontkend worden, de gemeente Noordwijk reeds uit haar isolement verlost en krachtig medegewerkt om Noordwijk te maken tot wat het nu is, een Badplaats van betekenis, waar jaarlijks duizenden vreemdelingen vertoeven, een aantal dat jaarlijks nog belangrijk stijgt.*

De voorzitter gaat uitgebreid in op de geneugten van de elektrische tram.

Daarna was er een toespraak van de Jhr. Mr. Van der Wijck namens de directie van de N.Z.H.T.M.

De tram was voorzien van een beschildering (op doek)

Na de toespraken werden allen per elektrische tram, voorafgegaan door Harmonie Crescendo, vervoerd naar het gemeentehuis, waar de directie en genodigden uitstapten en voorgesteld werden aan de gemeenteraad. De burgemeester, Jhr. W.C. van Panhuys, hield een speech waarin hij ondermeer zei, *'dat thans de oude tram, de Asschepoetser op het punt staat te verdwijnen. Er wacht ons buiten het nieuwe en fraaie, degelijke vervoermiddel, dat ons op gemakkelijke en snelle wijze verbindt met de hoofdverkeerswegen en de groote steden van ons land'.*

De Feestcommissie ging met de stoomtram naar Huis ter Duin.

De burgenmeester en de gemeenteraad en alle genodigden gingen later met de elektrische tram naar Huis ter Duin, waar door de directie van de N.Z.H.T.M. een afternoon tea werd aangeboden.

Hier hield de heer R.van Itersum van de directie een kleine speech. *Hij noemde deze dag 'een dag van geboorte en begrafenis. De nieuwe verbinding is geboren en de oude wordt begraven.*

Na de afternoon tea werden allen weer vervoerd naar Hotel Het Hof van Holland.

Om ongeveer 7.00 's avonds werd de oude stoomtram feestelijk uitgeleide gedaan naar het WestEinde. De tram was voorzien van een beschildering (op doek) weergevende de verschillende onaangename gewaarwordingen, die vooral door dames werden opgedaan toen de oude tram nog een groot aantal bochten moest maken. (Wat moet ik me hierbij voorstellen?) De festiviteiten werden opgeluisterd door harmonie Crescendo. Het bleef nog lang onrustig in Noordwijk-Binnen.

Over en uit

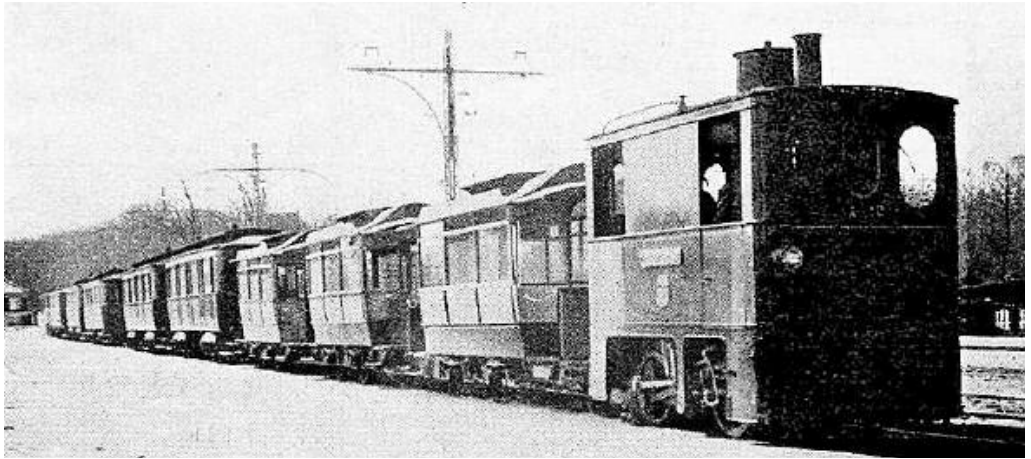
De stoomtram was niet direct uit beeld. Bij drukte, bv. bij prachtig weer met veel strandbezoek, werd de stoomtram als hulpvervoer ingezet. Het werd wel steeds minder. In 1914 zochten mensen nog steeds naar steenkolen op de trambaan.

Het was over en uit met de stoomtram.

RECTIFICATIE

Naar aanleiding van het artikel over de stoomtram in De Blauwdotter nr. 168, winter 2014 schrijft de heer Peter Kranenburg het volgende:

Op blz. 27 staat een foto die niet terecht is. Deze foto betreft een NZH stoomtram van de lijn Leiden-Heemstede op de Glipperweg in Heemstede, genomen vlak bij de Van Merlebrug in april 1932 en vlak voor de elektrificatie van genoemde lijn. De foto is destijds genomen door Ir. S. Overbosch. De tramloc is de NZH A2 met daarachter drie zgn. 'bokkenwagens' en vier ex-HSM rijtuigen. Ten overvloede: op de foto zijn al de bovenleidingspalen te zien; in 1890 was daar nog nergens sprake van.

Over de ritprijzen schrijft hij:

Er waren twee kustlijnen die samen kwamen in Rijnsburg: de lijn Katwijk-Leiden van de RSTM en de lijn Noordwijk aan Zee-Rijnsburg van de NwSM, beide lijnen geëxploiteerd in opdracht door de HSM. Met de tekst in het verhaal ben ik het ook niet eens. De RSTM kende wel de 3e klasse, de NwSM echter niet, die kende alleen de 1e en de 2e klasse. In het begin waren geen retours verkrijgbaar. Men reisde op een NwSM-kaartje tot Rijnsburg en na overstappen aldaar op een RSTM-kaartje Rijnsburg-Leiden. In de 2e klasse kostte dat 25 cent en daarna in de RSTM 3e klasse 12 cent. De Katwijkers echter betaalden voor Katwijk-Leiden 20 cent zodat de Noordwijkers 17 cent duurder uit waren! De Noordwijkers voelden zich terecht achtergesteld bij de Katwijkers. In 1889 werden retours Noordwijk aan Zee- Leiden ingevoerd. Ook toen voelden de Noordwijkers zich achtergesteld bij de Katwijkers die ook toen nog 5 cent goedkoper uit waren. De Noordwijkers vergaten echter dat de Noordwijkse lijn vier kilometer langer was dan de Katwijkse; vandaar het verschil van 5 cent! Per 1 mei 1897 werd de 3e klasse bij de RSTM afgeschaft, maar het verschil in tariefstelling bleef bestaan. Helaas voor de Noordwijkers.

SPONSORS MUSEUM NOORDWIJK

Met uw bijdragen van de afgelopen jaren is het ons mogelijk gemaakt het culturele erfgoed van Noordwijk verder uit te bouwen. Het Genootschap "Oud Noordwijk" is onze hierna te noemen sponsors zeer erkentelijk.

Club van 100 sponsors

Alexander Hotel – R. A. H. van Egmond – A.C. Groeneveld – Hotels van Oranje B.V. – J. & B. van Stijn B.V. – J. & R. Lijm & Metselwerken – Krijn van der Bent Keurslager – Van der Meer Makelaars en Taxateurs – Gebr. Van der Putten B.V. – Salman Ruimtelijk Advies B.V. – Stichting Landgoed Veldzicht – G. van Tilburg – Proeflokaal Thomas – Van Egmond Totaal Architectuur- J.A. Verbeek & H. Kors – Villapark de Witte Raaf - Vlak en Strak Onderhoudsbedrijf – Vlieland Dierenspecialzaken – Volmerk – Van der Wiel Bouw B.V. – Restaurant De Duinrand

Project Sponsors

Rabobank Bollenstreek- Lions Club Noordwijk – Stichting Baalbergenfonds – Fonds 1818 – Gemeente Noordwijk – Prins Bernhard Cultuurfonds – Gravin van Bylandt Stichting – Stichting Vrienden van Museum NoordwijkAdmiraal Schilders b.v. - Van Asten Elektrotechniek b.v. - Koninklijke Beuk groep - Jora Vision b.v. - Lionsclub Noordwijk - Marcel Verheggen - Noordwijkse Ondernemers Vereniging - Rotaryclub Katwijk-Noordwijk - Stichting Baalbergen Fonds - Stichting Vrienden van Museum Noordwijk

Sub Sponsors

ASP Administratiekantoor - Buro Binnen – Fixet Noordwijk – Hubo Noordwijk – Joop Faase – Lassooy De Verfspecialist – Boekhandel Van der Meer – Multicopy Katwijk – Notariskantoor Kruis-Sweere – Putman Installaties B.V.

Port Payé
Pays-Bas

postnl

